

Herman Giesbers:

'Als je twee keer kijkt zie
je meer'

Kunst op de basisschool

In het najaar van 1997 stond basisschool De Brink in Ottersum twee weken lang in het teken van kunst, kunst in allerlei vormen. Onder het motto 'Als je twee keer kijkt zie je meer' gingen de kinderen op bezoek bij plaatselijke kunstenaars en waren ze vooral ook zelf bezig met het maken van kunst. Al die activiteit maakt één ding meer dan ooit duidelijk: kunst en taal zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een reportage uit Noord-Limburg.

Eind januari van het vorig jaar nodigden de kinderen van groep 6 van basisschool De Brink in Ottersum hun ouders uit voor een

bezoek aan een tentoonstelling; een tentoonstelling van allerhande meubels, gemaakt van papier-maché en door hen zelf ontworpen. Het was een fraaie verzameling meubelstukken met een grote diversiteit aan ontwerpen. De kinderen hadden niet alleen inspiratie geput uit hun bed, de babywieg, een ligstoel of een hangmat, maar ook uit bladeren, de letter r, een klavertje vier of zelfs uit het steelpannetje waarin 's morgens de melk was warm gemaakt.

Het aardige was bovendien dat speciaal voor deze tentoonstelling door elke ontwerper een tekst was geschreven waarin als het ware via een terugblik uitgelegd werd hoe het ontwerp en het meubelstuk tot stand waren gekomen (zie afbeelding 1).

Enkele weken later bezocht ik de tentoonstelling over het werken met jonge kinderen in de kindercentra van Reggio Emilia, Italië, die toen het Stedelijk Museum Amsterdam aandeed, en wat mij ook hier trof, net als bij de meubeltentoonstelling op de Ottersumse basisschool, was de nauwe natuurlijke samenhang, de relatie, tussen wat de kinderen gemaakt hadden en wat ze daarover opgeschreven hadden of hadden laten opschrijven.

Het meubel : Steelpan

Nou ik was 's morgens aan het ontbijten
en ik zag mijn moeder melk warm maken
en ik dacht wij gaan op school een meubel
maken en mijn meubel is dus mijn ontwerp
is een steelpan.

Dennis

Afbeelding 1: De tekst van Dennis over zijn ontwerp.

Afbeelding 2: Bezoek aan een kunstenaar door groep 1 en 2. Foto: Eric de Mari.

Dit maakte me nieuwsgierig naar de achtergronden van het project op De Brink, zomaar een basisschool van een dorp in de kop van Noord-Limburg.

Een kunstproject

De meubeltentoonstelling van groep 6 bleek het staartje te zijn van een groot kunstproject voor de hele school, van groep 1 tot en met groep 8, dat uitgevoerd was in de twee weken van 28 oktober tot 14 november 1997.

Het project werd toentertijd opgestart met het openen van een museum in de speelzaal van de school. Kunstenaars uit de regio hadden speciaal voor deze expositie werkstukken ter beschikking gesteld en ouders hielpen mee bij het rondleiden van de leerlingen.

Vervolgens gingen groepen leerlingen, verspreid over de eerste week van het project, naar de verschillende kunstenaars toe: pottenbakkers, schilders, beeldhouwers, een fotograaf, een grafisch kunstenaar en een houtbewerker-meubelmaker (zie afbeelding 2). In

alle gevallen gingen de leerlingen, hetzij meteen, hetzij later op school, zelf aan de slag met wat ze gezien en gehoord hadden. Bij de pottenbakkers bijvoorbeeld mochten de kinderen uit groep 1 zelf met de klei aan de slag, bij de fotograaf werden door groep 7 met voorwerpen uit de tuin fotomonogrammen gemaakt, groep 8 ging aan de slag met het maken van beeldjes uit zeepsteen en groep 6 mocht, zoals gezegd, proberen ontwerpen voor meubels uit te voeren in papier-maché.

De tweede projectweek was georganiseerd rond een groot aantal workshops. Verdeeld over onderbouw (de groepen 1-3), middenbouw (de groepen 4 en 5) en bovenbouw (de groepen 6-8) konden de kinderen in groepjes van 10 à 12 leerlingen kiezen uit workshops voor onder andere pottenbakken, textiele werkvormen, dansante vorming, Afrikaans trommelen, schilderen, een filmscript uitvoeren, graffiti maken, beeld inpakken, etcetera. Deze workshops werden, mede ook afhankelijk van de inhoud, begeleid door zowel leerkrachten als door mensen van buiten of door ouders (zie afbeelding 3).

Afbeelding 3: Dansen onder leiding van Marie van Eekeren. Foto: Eric de Mari.

De twee projectweken werden afgesloten met een groot griezelfestijn voor alle leerlingen van groep 1 tot groep 8, waarbij elke groep het eigen lokaal had veranderd in een zo griezelig mogelijke omgeving, en met een tentoonstelling voor de ouders waar de producten van het project bezichtigd konden worden. Uiteraard leidden de kinderen zelf de bezoekers van de tentoonstelling rond.

Verder was er nog de herfsteditie van de *Brink Bode*, het schoolblad dat helemaal gewijd was aan het kunstproject.

Twee weken kunstproject betekende overigens niet twee weken lang alleen bezig zijn met het project. De verschillende activiteiten waren ingeroosterd tussen het gewone programma door, waarbinnen het project de rode draad was. In hoeverre en hoe intensief er tijdens de gewone lessen ook aandacht was voor het project, was dan ook afhankelijk van de betreffende leerkracht.

Het begin

Enkele maanden later praat ik met Katia Oome en Jos Heijligers, leraren van De Brink, over hun project. Hun project in meer dan één opzicht, want ondanks alle bescheidenheid die hun eigen is, wordt wel duidelijk dat Jos en Katia, samen met enkele ouders, de aanzet tot het project hebben gegeven en de grote gangmakers zijn geweest. Dit wil overigens absoluut niet zeggen dat zij het project in hun eentje hebben moeten dragen, zo wordt benadrukt, integendeel, als een van de positieve aspecten zien zij juist hoe vanaf het begin meerdere ouders mee hebben geholpen

Het museum bezoek

Wel een beetje leuk maar ik hou helemaal niet van kunst. Mijn vader zou het helemaal te gek vinden ik echt niet. ja. een ding vondt ik wel mooi, de stoel en het bed gemaakt van hout met glazuurlaagjes erop.

Groetjes
saskia

Afbeelding 4: De tentoonstelling was een groot succes. Foto: Eric de Mari.

bij het realiseren van de plannen en hoe gaandeweg collega's en ouders steeds enthousiaster werden.

Het idee voor een kunstproject werd opgedaan door berichten hierover van een andere school en in gesprekken met de lerares dansante vorming. Eerste ideeën werden gehaald uit het tijdschrift *Praxis*¹, maar voor het overige was een project over iets tamelijk abstracts als kunst toch behoorlijk nieuw voor de school. De school heeft ervaring met projecten over bijvoorbeeld andere landen en ook is De Brink een school die duidelijk kiest voor een zo breed mogelijke creatieve vorming in het leerplan, maar, aldus Jos en Katia, dat neemt niet weg dat zij het uitvoeren van een schoolbreed kunstproject toch ervaren hebben als een nieuwe en veeleisende onderneming.

Positieve uitstraling

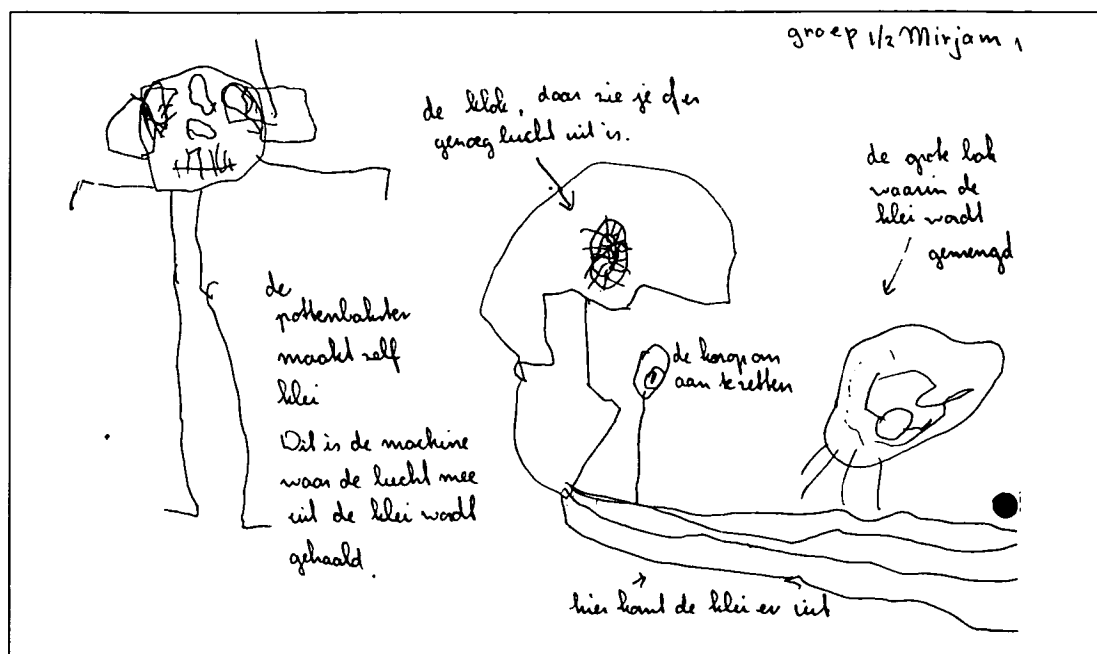
Dat brengt ons als vanzelf op de vraag wat het project heeft opgeleverd, is bereikt wat men van te voren zo ongeveer op het oog had?

Jos en Katia zijn hier uitgesproken positief over. Jos wijst met name op het hoge niveau van wat er door de kinderen zelf gemaakt is,

de zeepstenen beeldjes in groep 8 bijvoorbeeld, en het was opvallend dat ook de ouders die de tentoonstelling bezochten, zeer verrast waren over dat niveau. Bovendien blijken de ervaringen uit het project door te werken in de reguliere lessen, zoals bij handvaardigheid en tekenen, en dat niet alleen bij de kinderen, maar ook bij de leraren. De kinderen blijken meer lef te hebben, meer aan te durven bij het maken van een tekening bijvoorbeeld, en de leraren gaan aan de slag met nieuwe ideeën en technieken die ze opgedaan hebben bij het bezoeken van een van de kunstenaars of tijdens een van de workshops, is het niet nu, dan wel later. Wat dat betreft kan gesproken worden van een spiraalwerking van het project.

Zelf ervaren belangrijk

Katia voegt hier aan toe dat het in dit project zo buitengewoon belangrijk is geweest dat de kinderen zelf hebben kunnen ervaren en voelen wat het betekent om bijvoorbeeld met beeldhouwen bezig te zijn, of met het realiseren van een filmscenario, of het maken van een schilderij. Nog te vaak, zegt zij, mogen leerlingen in dergelijke projecten alleen maar

Afbeelding 5: Tekeningen van groep 1/2 over het bezoek aan de pottenbakster.

kijken en luisteren en misschien daarna een verslagje maken, maar pas door zelf te worstelen met klei of bezig te zijn in de donkere kamer van een fotograaf ervaren leerlingen wat het betekent om iets te maken, tot stand te moeten brengen.

Het zelf doen blijkt de kinderen ook te activeren tot beschouwing en discussie, omdat ze elkaars oplossingen gaan vergelijken. Zo waren er twee groepen kinderen die gekozen hadden voor het filmscenario, wat uiteraard leidde tot twee verschillende producten. Het gevolg is dat de kinderen vanzelf gaan vergelijken en met elkaar praten over hoe de andere groep het aangepakt heeft.

Kijken en vragen

Opvallend is ook hoe het project ook nog lang na de projectweken nawerkt. Katia vertelt hoe de kinderen uit haar klas niet meer reageren met opmerkingen als 'wat raar!' en 'stom' als zij de afbeelding van een kunstwerk ophangt, maar dat ze vragen stellen en met haar en met elkaar praten over wat ze zien en wat de kunstenaar bedoeld zou kunnen hebben. Sprekend in dit verband was de ervaring uit een catecheseles toen bij een bijbelverhaal

Picasso's *Guernica* aan de orde kwam. De kinderen pakten op wat ze zagen en praatten daarover; voor hen was dit schilderij absoluut geen raar plaatje.

Natuurlijk is het nooit met zekerheid te zeggen of alleen het kunstproject de kinderen zover heeft gebracht, maar het is wel opvallend hoe deze reacties overeenstemmen met soortgelijke ervaringen tijdens het project. Zo bleek uit wat de kinderen vertelden aan de bezoekers van de slottentoonstelling dat ze in de voorafgaande weken heel veel uitstekend opgepakt hadden en een leerling stelde bij een beeldhouwer de heel relevante vraag wat er het eerst is: het idee of de steen. Deze vraag was ter plekke opgekomen bij die leerling, naast de vragen die de leerlingen van tevoren op school voorbereid hadden. Een belangrijk onderdeel van het project overigens, aldus Jos en Katia, het voorbereiden van de leerlingen – én de kunstenaar – voordat je met een groep leerlingen op bezoek gaat. Juist door een goede voorbereiding krijgen de leerlingen een basis om zelf te kijken, vanuit hun eigen gevoelens en beleving. Vandaar het motto: als je twee keer kijkt, zie je meer.

Leerlingen onderling

Het project bleek ook nog op een heel ander gebied een meerwaarde te hebben, namelijk hoe leerlingen van verschillende leeftijden met elkaar omgingen. De Brink werkt in een jaarklassensysteem en men was dan ook aangenaam verrast te zien dat de samenwerking binnen onderbouw, middenbouw en bovenbouw prima verliep. Bovendien was opvallend hoe respectvol de oudere leerlingen reageerden op de producten van jongere leerlingen zonder, van de andere kant, te vervallen in 'bemoederend' gedrag. De leerlingen bleken heel goed in staat zich in te leven in elkaars wereld en men heeft ook geleerd naar elkaars werk te kijken.

Evaluatie

Voor de activiteiten en producten van het project zijn de kinderen niet beoordeeld met punten. De Brink werkt overigens sowieso niet meer met cijferwaarderingen, maar ook anderszins zijn er tijdens of na het project geen beoordelingen gegeven. Wel is de kinderen vanaf de middenbouw gevraagd om een evaluatie van het project, bijvoorbeeld wat ze vonden van het bezoek aan de kunstenaars. Uiteraard verschilt het per kind in hoeverre zij/hij in staat is tot een meer of minder afgewogen oordeel.

Pionierswerk

Zo'n project van twee weken komt er niet zomaar en, het is al eerder gezegd, al zeker niet als het gaat om iets als kunst dat hoe dan ook toch als abstracter wordt ervaren dan iets als verre landen, dieren of Sinterklaas. Volgens Katia en Jos is er ook gewoon minder voorbeeldmateriaal op dit gebied, geen lesbrieven, kant-en-klare pakketten of wat dan ook, en dat betekende dat het voorbereiden en uitvoeren van dit project, zeker voor hen als coördinatoren, nog meer tijd kostte dan al bij een 'normaal' project het geval is. Al in de tweede week van het schooljaar, in september, zijn zij met de voorbereidingen begonnen, waarna dus twee maanden met veel extra werk volgden: 'Geen project om elk jaar te doen, eerder iets voor eens in de drie jaar.'

Afbeelding 6: Inpakken à la Christo. Foto: Eric de Mari.

Van de andere kant, juist door de grotere hoeveelheid tijd en energie die geïnvesteerd moet worden, is het zo belangrijk heel het team en ook ouders enthousiast te krijgen en vooral ook, zo benadrukken Jos en Katia, om duidelijk te maken wat je nu eigenlijk wilt. Op De Brink is dat zeker gelukt, vinden zij. Toen eenmaal duidelijk was waar zij naartoe wilden, groeide het enthousiasme en kwamen collega's vanzelf met voorstellen en ideeën, zoals voor de workshop beeld inpakken à la Christo (zie afbeelding 6). Het zal zeker ook een voordeel zijn geweest dat het project voorbereid werd door een werkgroep waarin naast Jos en Katia ook ouders zaten.

Netwerken

Een project als het Ottersumse kan staan of vallen met dingen waar je als buitenstaander misschien niet zo snel aan denkt. Toen de grote lijnen, het raamwerk, van het project eenmaal vaststonden, werd een groot aantal kunstenaars uit de directe omgeving benaderd voor hun medewerking aan het project en achteraf bezien is het succes van het project zeker voor een belangrijk deel te danken aan deze medewerking, alleen: hoe bereik je die

kunstenaars, en nog belangrijker: hoe krijg je hun medewerking? Katia wijst erop dat zonder de inbreng van Jos, als man uit de streek, het niet gelukt zou zijn om zoveel verschillende mensen erbij te betrekken en Jos kan dit alleen maar beamen. Persoonlijk contact, de betreffende mensen echt op gaan zoeken en bij iedereen een avondje koffie drinken en praten, anders lukt het niet, aldus Jos. Het zijn belangrijke details, die ook weer veel tijd kosten, maar natuurlijk ook wel weer leuk en boeiend zijn.

Nog zo'n belangrijk detail is dat de kunstenaars, maar ook de medewerkers aan de workshops, vóór de start van het project een compleet draaiboek krijgen. Zo kan iedereen, ook van buiten de school, duidelijk het totaal overzien en de eigen plaats daarin.

Naast de hoeveelheid tijd en de aandacht die nodig is voor het benaderen van mensen, moet ook het kostenaspect bij zo'n groot project niet onderschat worden, aldus Jos.

De school moet bijvoorbeeld op tijd nagaan of allerlei materialen die normaal gesproken niet gebruikt worden, aanwezig zijn. Denk aan linnen of grote houten panelen voor schilderopdrachten. Verder kan het nodig zijn reiskosten te vergoeden voor mensen die van ver moeten komen en als kunstenaars of andere medewerkers beroepsmatig bezig zijn met hun vak, dan zullen zij in het algemeen een vergoeding vragen.

Op De Brink kon het grootste deel van de extra uitgaven betaald worden uit de ouderbijdragen, een verantwoorde uitgave volgens de leraren van De Brink, omdat de ouders ook duidelijk zien wat er met hun bijdrage gedaan is, letterlijk zelfs, want in veel huishoudens hing of hangt nog steeds het werk dat de leerling tijdens het project gemaakt heeft.

Leeftijdsverschillen

Wat betreft het onderwijsproces op zich hebben Jos en Katia met name gemerkt hoe belangrijk het is op een basisschool rekening te houden met de grote verschillen in beleving tussen de verschillende leeftijdsgroepen bij zo'n schoolbreed project.

Kinderen in de bovenbouw kunnen vrij gemakkelijk omschakelen van pakweg de les

aardrijkskunde naar een workshop graffiti, zeker op De Brink, waar al veel gewerkt wordt met zelfstandig werken. Voor de middenbouw ligt dat al een stuk moeilijker. De leraren hebben hier te maken met een veel strakker programma in verband met leren lezen en dergelijke, maar ook de kinderen op deze leeftijd hebben behoefte aan een duidelijke structuur en dagindeling, zijn minder flexibel. De onderbouwleerlingen zijn uiteraard gewend aan een vrijer programma en aan spel, maar voor hen is het vaak nog moeilijk verschillende periodes en activiteiten van elkaar te scheiden, zoals tussen Sinterklaas en Kerst vaak blijkt.

Voor de organisatie van een groot en ambitieus project betekent dit onder andere dat het uitgevoerd moet worden in een rustige periode van het schooljaar, dus niet in december, niet rond carnaval en niet rond de vrije dagen in het voorjaar, maar ook niet aan het einde van het jaar, vult Jos aan, want dan komt zo'n project weer zo gauw in de sfeer van 'het moet vooral leuk zijn, want het jaar is toch bijna voorbij'. Verder moeten de verschillende verwerkingsvormen, zoals in de workshops bijvoorbeeld, aansluiten bij de verschillende leeftijden. Jos en Katia geven ruiterslijk toe dat zij als bovenbouwleerkrachten die verschillen in beleving tussen de verschillende leeftijdsgroepen nogal eens hebben onderschat.

Een ander aspect hiervan is dat het heel positief bleek te werken dat de kinderen binnen het programma voor de onder- midden- en bovenbouw zelf konden kiezen voor een bepaalde workshop. Zij konden op die manier zo veel mogelijk hun eigen interesse volgen.

Kunst en taal

Bijna verontschuldiging merken Jos en Katia op dat er in dit kunstproject niets aan 'taal' gedaan is. Een grote theaterproductie met alle leerlingen als afsluiting bleek te moeilijk te organiseren te zijn (daarvoor in de plaats kwam het griezeltijthema) en men had wel overwogen ook aandacht te besteden aan poëzie, maar ook dit bleek niet haalbaar, omdat het programma al overvol was. Bovendien, zo vullen zij aan, boeken en poëzie

komen al vaak aan de orde, bijvoorbeeld tijdens de kinderboekenweek en tijdens speciale poëzieprojecten.

Ik breng daar tegen in dat het mij opvalt wat een grote en belangrijke rol taal heeft gespeeld in een project als dit. Taal niet als het vak 'taal' of 'lezen', maar taal als een belangrijk middel om ideeën over te brengen, als communicatiemiddel dus, en taal als belangrijk middel om ideeën vorm te geven en te laten groeien.

Kinderen van groep 2/3 bezochten een schilder en zij kregen van die schilder de opdracht hun school te beschrijven. Op grond van hun beschrijving schilderde hij vervolgens de school (zie afbeelding 7). Naar mijn idee is dit een verrijkende taalervaring, evenals het met elkaar overleggen over de uitvoering van een filmscript, het achteraf opschrijven van wat je bedacht had bij het ontwerpen van een meubelstuk of het samen bedenken van vragen voor de kunstenaar die je gaat bezoeken, en wat al niet meer.

Omgekeerd zullen de talrijke projectactiviteiten bijgedragen hebben aan de ontwikkeling van taal: kinderen zijn bezig geweest met het schrijven van brieven aan de door hen bezoch-

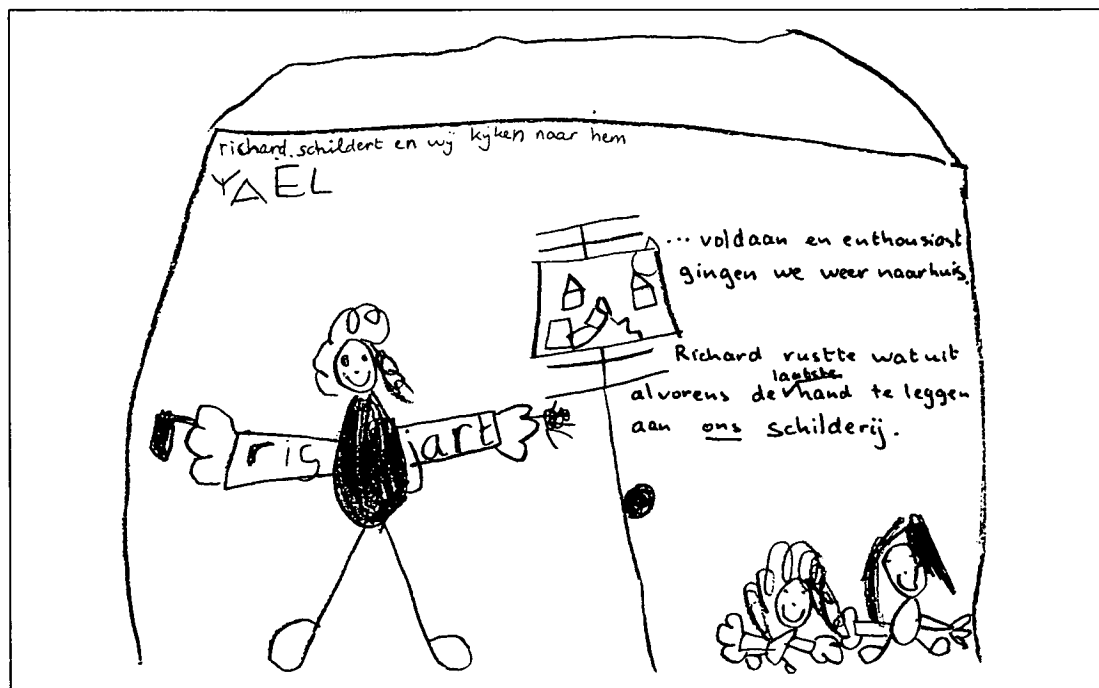
te kunstenaar, ze hebben interviews afgenomen, ze hebben daarover stukjes voor de *Brink Bode* geschreven en ze hebben ouders rondgeleid op hun eigen tentoonstelling.

Het motto dat de leraren van De Brink aan hun kunstproject meegegeven hebben, is 'Als je twee keer kijkt, zie je meer'. Wat mij betreft geldt dit ook voor het project zelf. Als je twee keer kijkt, zie je dat er niet zo maar twee weken aan kunst gedaan is, maar dat zo'n 250 kinderen twee weken lang actief bezig zijn geweest met te ervaren hoe het is iets te maken, zelf iets te scheppen, en hoe dat scheppen onlosmakelijk verbonden is met taal. Via de taal hebben leerlingen vorm gegeven aan hun ideeën en mede via diezelfde taal hebben ze daar met anderen over gecommuniceerd.

Als je twee keer kijkt, is De Brink toch niet zomaar een basisschool.

Noot

- 1 Nummer 5, januari 1995. Een themanummer over kunstbeschouwing. *Praxis* is een uitgave van Malmberg, Den Bosch.

Afbeelding 7: Schilder Richard schildert de school zoals leerlingen hem beschrijven.